

MAVZU: IBN SALOHNING ILMIY MEROSI

*Ko'kaldosh o'rtta maxsus bilim yurti mudarrisi,
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Islomshunoslik va islom
sivilizatsiyasini o'rganish ICESCO"
kafedrasi 1-kurs magistranti
Jalolxonov Muzaffarxon Zokirjon o'g'li
e-mail: muzaffarxonjalolxonov2@gmail.com
tel: +998911147503*

Annotatsiya. Qur'oni karimdan so'ng eng haq va to'g'ri ko'rsatma – Rosululloh sollallahu alayhi va sallamning ko'rsatmalaridir. Shuning uchun ulamolar bu tavsiyalarni mukammal o'rganishga harakat qilganlar. Ibn Saloh Shahrizuriy ham hadis ilmi rivojiga ulkan hissa qo'shgan olimlardan biridir. U shofeiy mazhabi fiqhini muammal o'rganish bilan birga, hadis ilmiga doir ham ko'plab asarlar yozgan. U ilm yo'lida ko'plab safarlar, shayxlardan hadis eshitish, kitoblar ta'lif qilishga umrini baxsh etdi. U yashagan davr islom uchun eng og'ir kunlar bo'lsa-da, ilmdan chekinmadi. Ibn saloh o'zi olgan ilmlarni omonat o'laroq ummatga sof holda yetishi uchun asarlar yozish bilan bir qatorda, yetuk shogirdlar ham qoldirdi. U yozgan asarlar hozirda o'z fani doirsida dasturul amal bo'lib xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar. Ibn Saloh, ulumulhadis, Irbil, shofeiy, solihiyaya madrasasi, Dimashq, Ravohiyaya madrasasi.

Hadis ilmining rivojiga ulkan hissa qo'shgan va bu y o'lda umrini baxsh etgan olimlardan biri - Ibn Saloh Shahrizuriydir. U hijriy 577-yilda Iroqning Shahrizur viloyati yaqinidagi Sharaxon shahrida tug'ilgan. Uning to'liq ismi: Taqiyuddin Abu Amr Usmon ibn Saloh ibn Abdurrohman ibn Muso ibn Abu Nasr ash-Shofeiy ash-Shahrazuriy bo'lib, unga nisbatan otasining ismini aytish, ya'ni Ibn Saloh deb nomlash ulamolar orasida mashhurdir. Uchinchi bobosi – Abu Nasr va tug'ilgan shahri Shahrazurga suyanib, uni an-Nasriy ash-Shahrazuriy deb nisbatlaydilar.

Qur'oni Karimni tug'ilgan shahrida puxta yod oldi va fiqhni otasidan o'rgandi. Otasi – fiqh ilmida o'z o'rniga ega bo'lgan, shahrining ulug' shayxlaridan hisoblangan Saloh ibn Abdurrohman bo'lib, shofeiy mazhabining kibar ulamolaridan biri hisoblanadi. Saloh ibn Abdurrohman fiqhni Abu Sa'd ibn Abu Asrun al-Mavsiliydan, Abu Sa'd esa qozi Abu Ali al-Foriqiydan, u zot Abu Is'hoq ar-Roziydan, u kishi Imom Shofeiydan o'rgandilar. Imom Shofeiy esa fiqhda imom Molik orqali sahobalar, so'ngra Rosululloh sollallohu alayhi va sallamga bog'lanadi.

Ustozlari. Ibn Salohdagi ilmga bo'lgan qiziqish va iste'dodni payqagan otasi uni Mavsil shahriga olib bordi. U yerda Ibn Saloh dastlab Ibn as-Samiyn nomi bilan

mashhur – Abu Ja‘far Ubaydulloh ibn Ahmad al-Varroq (523-588) dan hadis o‘rgandi. Undan so‘ng Nasrulloh ibn Salama ibn Solim, Abul Fazl Muhammad al-Maqdisiy, Abdulmuhsin at-Tusiy va boshqa kibor ulamolardan tahsil oldi. Shundan so‘ng Ibn Saloh o‘z davrining imomi, Nizomiya madrasasi mudarrisi alloma Abu Homid Muhammad ibn Yunus al-Irbiliy al-Mavsiliy ash-Shofeydan ilm oldi. Ibn Saloh Mavsilda yashab, ustozi Abu Homid Shofeyga Nizomiya madrasasida yordam berdi. Bundan tashqari u yerda shayxining ukasi, aqida va falsafa fanlarida yetuk olim – Kamol ibn Yunus bilan ham bog‘landi.

Mavsildagi barakali tahsildan so‘ng Ibn Saloh ilm talabida yana safarga chiqdi va Xuroson, Marv, Nishopur, Qazvin, Hamadon kabi o‘z davrining ilm markazlariga borib, u yerdagi ulamolardan tahsil oldi. Uning bu safari Mavsildagi shayxi – Abu Homid Mavsiliy vafotidan avval sodir bo‘ldi. Nishopurda Muayyid at-Tusiy va Mansur ibn Abdulmun‘im al-Faroviyan hadis ilmida Sahih al-Buxoriy, Sahih Muslim kitoblaridan saboq oldi. Marvda Abul Muzaffar Sam‘oniy (537-617) dan Sahih Buxoriy, Musnad Dorimiyni, Qazvinda Imom Abulqosim Abdulkarim Qazviniy Rofey (623-v.) dan ta‘lim oldi. Imom Navaviy, Zahabiy, Tojiddin Subkiy Imom Rofeyning tarjimai holida Ibn Salohning quyidagi so‘zlarini keltiradi: “Ajam yurtlarida unga (Imom Rofey) o‘xshashini ko‘rmadim, deb o‘ylayman”. Hamadon shahrida Abul Fazl Abdurrahmon Hamadoniy (609-v.) dan tahsil oldi.

So‘ngra xalifalik poytaxti Bag‘dodga borib, Abu Ahmad Abdulvahob al-Bag‘dodiy (517-607), Abu Hafs Umar al-Bag‘dodiy (516-607), Abulfath al-Karxiy kabi ulug‘ shayxlardan Sunani Abu Dovud, Sunani Termiziy va boshqa kitoblardan saboq oldi. Bu haqida o‘zining “Ulumul hadis” kitobida keltirgan.

Ibn Salohning tug‘ilishidan 10 yil ilgari Nuriddin Mahmud ibn Zankiy Shomda xutbadan Fotimiylar ismini olib tashlab, buni Misrdagi noibi - Salohiddin Ayyubiyga ham buyurdi. Shom va Misrda xutbada abbosiylar ismini qaytardi. 569- yilda Nuriddin Zankiy vafot etgach, davlat tepasiga Salohiddin Ayyubiy keldi va salibchilarga jihodni davom ettirdi. 583- yilda rajab oyining 27- kunida, Ibn Saloh tug‘ilishidan 5 yil o‘tgach Quddus ozod qilindi. Misr va Shomdagi salibchilar bilan janglar 589-Salohiddin Ayyubiy vafotigacha davom etdi. Uning vafotidan so‘ng shahzodalar o‘rtasida taxt uchun kurash avj olib, fitna kuchaydi. Natijada davlat tepasiga Salohiddinning ukasi Sayfuddin keldi va jihod bayrog‘ini 515- yil, ya‘ni vafotiga qadar tutib turdi. Bundan so‘ng 616- yilda mo‘g‘ullar Buxoro va Xorazmga hujum qilib, Xuroson va Iroqqacha bo‘lgan hududni egalladilar. So‘ngra Qazvin va Ozarbayjonga burilib, Irbilga ham hujum qildilar. 618-yilda Irbil va Marvni ham egalladilar. Dunyo mo‘g‘ullar tufayli qaynardi.

Bu paytda Ibn Saloh va otasi Shom diyorida edilar. Shomga ko‘chish 612-yildan avval ayon bo‘lgandi. Chunki, u yerda Ibn Salohning shayxlaridan biri Hofiz Abdulqodir Rahoviy vafot etgandi. Ular garchi ilm talabida u yerga ko‘chgan bo‘lsa-

da, Irbilga qaytadigan barcha yo‘llar mo‘g‘ullar tomonidan to‘silgan edi. Movarounnahrda Iroq hududigacha bo‘lgan islom diyorlari mo‘g‘ullar qo‘l ostida edi. Shu sabab u Dimashqda turib, shayxlardan ta‘lim olishda davom etdi. Dimashqda u Abulqosim ibn Harastoni(520-614), Al-Faxr ibn Asokir(550-614), Abu Muhammad Abdurrohman Dimashqiy(541-620) kabi ulamolardan ilm oldi.

Shomda Ibn Saloh manfaatli hayot o‘tkazdi. U Baytul Maqdisdagi Salohiyya madrasasida mudarris sifatida yashadi. Ibn Saloh Dimashqda mudarrislik bilan birga, e‘tiborli lavozimlarda ham faoliyat olib bordi, xususan davlat boshliqlari uni turli ilm dargohlarida rahbarlik lavozimlariga tayinladilar. Shu bilan birga u dars berish, kitob ta‘lif qilish va dunyoning turli tomonlaridan keladigan ilm toliblariga ham ilm berardi. Ibn Saloh umrining oxirigacha mana shunday ilm, taqvo, zohidlik talabida to vafotiga qadar tinim bilmadi. Shom sultoni Sharofuddin Muso ibn Sayfuddin Ayyubiy shaharni himoyasidan ojiz qolib, fransuzlarga qal‘a devorlarini ochib bergach, Ibn Saloh Dimiyot (Misrdagi shahar) ga yo‘l oldi. Shu tariqa u Dimashqdan uzoqlashdi. Otasi esa Halabda, Asadiyya madrasasida mudarris sifatida umrining oxiriga qadar, ya‘ni 618-yilgacha yashadi. 643- yil Robiy-ul oxir oyi, 25-payshanba kumida islom ummati yana bir ilm yulduzidan ayrildi. Ilmni shu qadar azizlagan, unga borini bergan, ilmni hayotining ajralmas qismiga aylantirgan olimni Alloh taolo ham shu qadar aziz qildi: Odamlar janozaga shu qadar ko‘p keldiki, ikki marta janoza o‘qishga to‘g‘ri keldi. Bu – ilmga bo‘lgan muhabbatning ham olim, ham xalq tomonidan ko‘rsatilgan yorqin dalili edi.

Ibn Salohning yozgan asarlari:

Hadis ilmida:

1. Sharhu Sahihi Muslim. Bu kitob Ayo Sofiya kutubxonasi (182/1) quyidagi sarlavha ostida ham saqlanadi : *صيانة صحيح مسلم من الخلل والغط وحمايته من الإسقاط والسقط*
2. الأحاديث الكلية التي عليها مدار الدين
3. Amoliy.
4. حديث الرحمة المسلسل بالأولية
5. Abu Is‘hoq ibn Qarqulning Mutolaatul anvor kitobiga hoshiyalar va ta‘liqotlar
6. Almuqaddima fi ulumul hadis

Fiqh ilmida:

1. نكت على المذهب لأبي إسحاق الشيرازي
Bu kitob Shofeiyy mazhabidagi far‘iy masalalar haqida bo‘lib, uni Ibn Qozi Shabha o‘zining “Tabaqot” ida va Imom Muhyiddin Navaviy “Tahzib” kitobida zikr qilib o‘tgan.
2. مشكل الوسيط لأبي حامد الغزالي
Bu ham furuotlar to‘g‘risida. Ibn Xollikon “Musonnofot ibn Saloh” da zikr qilib o‘tgan.
3. صلة الناسك ي صفة المناسكف

Bu asar haqida Abu Abdulloh as-Subtiy, Ibn Qozi Shabha o‘z asarlarida zikr qilganlar. Ibn Xalikon quyidagicha ta‘riflagan: “Ibn Saloh bu asarini haj amallari haqida yozgan va unda insonlar ko‘p ehtiyoj sezadigan masalalarni jamlagan va u mabsut edi”.

4. الفتاوى

Ibn salohning ba‘zi shogirdlari bir mujalladga uning fatvolarini jamlagan. Buni Tojiddin Subkiy “Taboqot” da zikr qilgan. U 1344-h. yilda Qohirada alohida boblarga ajratilgan holda nashr qilingan.

5. كتاب أدب المفتي والمستفتي

Hoji Xalifa bu haqida zikr qilgan.

Rijol ilmida:

1. طبقات الفقهاء الشافعية

Imom Navaviy bu haqida quyidagicha aytgan: “Ibn Salohning Taboqotini o‘rgandim va xulosa qildimki, u juda nafis, o‘xshashi yo‘q. Faqihlarni tanishda undan boshqasi behojat qilolmaydi.

2. المنتخب من المذهب في ذكر شيوخ المذهب للمطوعي

Dimashqdagi Zohiriyya kutubxonasi mundarijasi.

3. فوائد الرحلة

Hoji Xalifa aytadi: Bu kitob ilm navlaridan kamyoblarini o‘z ichiga olgan va unda Xurosonga qilgan safarlarini aytib o‘tgan.

4. أفراد العلم

Bu kitobdan Shams Saxoviy “Fathul mug‘iys” da naql qilgan.

5. التحرير

Shogirdlari. Ibn Saloh islom hazorasi rivojiga ulkan hissa qo‘shgan shogirdlar qoldirgan. Ular taqriban hijriy 7-asrning avvalgi choragida yashab o‘tgan. Bizga ma‘lum bo‘lgan vafoti eng muqaddamlaridan biri – Abu Marvon Muhammad ibn Ahmad al-Ishbiliy (635-654). Ibn Salohning qo‘lida ko‘plab imomlar faqih bo‘lib yetishgan. Jumladan, Kamol Is‘hoq ibn Ahmad al-Ma‘riy (650-v.). U Ravvohiya madrasasida Ibn Salohga yordam bergan va uning fatvolarini jamlagan. Shamsiddin Abu Muhammad Abdurrohman Dimashqiy (654-v.), u ustozidan so‘ng Ravvohiya madrasasida mudarrislik qilgan. Abu Hafs Umar ibn As‘ad Shofeyy, Kamol Salor ibn Umar Dimashqiy. Bu zotlar Imom Navaviyning ulug‘ ustozlaridan hisoblanadi. Bundan tashqari yana ko‘plab yetuk olimlar Ibn Salohning im maktabidan yetishib chiqqanlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Imom Zahabiy. Tazkirotul huffoz. – Qohira: Dorul kitob, 1953. 4- j. – 1430 – b.

2. Ibn Xollikon. Vafoyotul a‘yon va anbau abnaiz zamon. - Bayrut: Dorussodir, 1980. 3-j. 243-b.
3. Tojiddin Subkiy. Tabaqotush shofeiyyatil kubro. - Qohira: Doru ihyou kutubul arobiyya. 1918. 5-j. 65-b.